

המשך מדף לה:

מברכים עליו. והינו דכיון שהוא מזיק לא מקרי מעשה אכילה. אף פעולה לרפואה הופכת את הדבר הזה למעשה אכילה. אלא דבעינן נמי הנאה. ונראה עוד יותר, דאם היתה כזו מציאות שהשמן זית לרפואה היה מועיל בפני עצמו, היה חייב עליו לענין תרומה אף בלא הנאה. דשם אכילה לענין תרומה אינו תלויה בהנאה. אף ברכה אין לברך עליו. כלומר נתחדש שמעשה המזיק אינו נחשב שתייה כלל.

והנה יש לעיין בשוטה שמן של בדק הבית, האם יהיה חייב. שהרי אף לגבי בדק הבית נאמר הדין כי יאכל פרט למזיק. ונראה דכי יאכל נאמר רק בתרומה, ובתרומה אם לא נחשב מעשה אכילה פטור, אבל בהקדש שלא נאמר בו דין מעשה אכילה, אלא העיקר הוא אם נהנה, הרי ודאי שאם שמה את השמן של בדק הבית יתחייב משום הנאה, ורק אם לא נהנה כלל, מקרי מעשה מזיק. וברור הדבר, שאם נטל שמן של חברו ורצה להזיקו ושתאו בכדי לאבדו, ונתברר שהוא שמן של הקדש, פטור ממעילה, דלא מקרי נטילה לעצמו כשנתכוון להזיקו.

השוטה שמן של בדק הבית לרפואה ואין לו הנאה

נראה עוד לומר שהשוטה שמן לרפואה ואין לו שום הנאה, אף הוא שמן של בדק הבית, מקרי מעשה של לקיחה ואין צריך הנאה. אף לגבי ברכה הברכה אינה באה אלא על מעשה שיש בו הנאה ולא על ההשתמשות. וטעם הדבר שברכה באה על השמחה שבאכילה, אף חיוב בדק הבית הוא על השתמשות הדיוט, ורפואה ודאי חשיבא השתמשות של הדיוט.

אכילה גסה אי חייבת בברכה

יש לדון האם אכילה גסה מחייבת בברכה או לא. והנה דין אכילה גסה נאמר בשלוש מקומות. א] שאינו יוצא ידי פסח ומצה נזיר כד]. ב] שאינו עובר באיסור אכילה ביום הכפורים יומא פ: ג] שהאוכל תרומה איננו משלם תשלומי תרומה באכילה גסה.

והנה לגבי שוטה שמן מבואר דפשיטא לן שהוא הדין גם לגבי ברכה, שאם פטור באכילת תרומה הוא הדין בברכה. ואם כן יש לומר שגם לגבי אכילה גסה, כשם שפטור מתשלומי תרומה הוא הדין שאינו מחוייב בברכה.

והינו מי שאוכל אכילה גסה יהיה פטור מן הברכה. ויש לדון אם רוצה לשתות שמן באופן שמזיקו האם מותר לשתות באופן זה הרי מפקיע את חיוב הברכה? אלא שאין זה קשה שאין איסור להפקיע את חיוב הברכה, אלא רק כאשר אמור לברך.

ומבואר לכאורה שמוותר לשתות שמן זית לצורך אף שעל ידי זה מפקיע את ברכתו.

יש לעיין שהגמ' שאלה מדוע לא תקנו ברכה מיוחדת לשמן, ולכאורה התשובה לכך פשוטה שכיון שאין ברכה על שמן אלא בתוך אניגרון ממילא אין טעם לומר שיברך ברכה מיוחדת.

אוזוקי מזיק ליה – פעולת היזק איננה מחייבת ברכה אף שנהנה

לכאורה הוה ליה למימר, דלית ליה הנאה מיניה. אלא על כרחך איירי דאית ליה הנאה מיניה, ואעפ"כ כיון שהוא מזיק אין

לו ע"א

בענין אכילה לרפואה שיש בה הנאה ושאין בה

והתחדש שאכילה של צער שלא היה אוכל את הדבר אם לא היה חולה, אך כיון שיש לו הנאה מסויימת מטעם המאכל, הרי צריך להודות על כך שהרפואה הומתקה לו ואינה מרה כלענה. ולכך פשוט שאם אוכל סוכריה לרפואה, הרי ראוי היה לאכול גם בלא הרפואה, אלא שאין דרכו לאכול מותרות, אך אין זו אכילה של צער.

ד. והנה יש לעיין באדם שאוכל מאכל לרפואה שאינו ערב לו אך הרבה בני אדם אוכלים אותו ונהנים. כגון שאינו אוהב תפוחים, ורפואתו בתפוחים. האם יברך כיון שנחשב שאוכל אכילה רגילה. ונראה שכיון שאכילתו אכילה של צער, לא יברך עליו.

א. מבואר שאם אוכל לרפואה היה מקום לומר שפטור מן הברכה, וקשה וכי היאך עלה על דעתנו לפטורו, הרי נהנה. ועוד נשאל אם אוכל לרפואה, מדוע לא יברך על חשיבות הרפואה, הרי נהנה תועלת של רפואה, ואף שאפשר לחלק ולומר שאין מברכים על הנאת רפואה, מ"מ מהיכן פשיטא לן דבר זה.

ב. עוד יש לדון מי שאוכל מאכל טעים לרפואה. כגון מי שצריך סוכר לרפואה, ואוכל סוכריה, האם יש צד לומר שלא יברך עליו משום שאין כוונתו אלא לרפואה.

ג. ונראה ברור שעיקר חשיבות האכילה היא כאשר אוכל לתענוג, שהבריאה נבראה להנות בני אדם, ואכילה לרפואה היא אכילה של צער. שהרי אם היה מדובר שהיה אוכל בלאו הכי לא מקרי אכילה של צער.

ברכת קמח חטים, קמח שעורים, קרא חייא, סלק קודם שהוקשה, וקורא [רף של דקל]

ברכת שהכל נהיה בדברו נתקנה כהודאה על הנאות האדם. לעומת זאת ברכת בורא פרי האדמה, יש בה שבח על עצם הבריאה של הפירות המגוונים והנפלאים.

והנה מוסכם לכל הדעות שעל קרא חייא אינו מברך אדמה, וטעם הדבר שאין שבחו של ה"קרא" לברך עליו אדמה כאשר את הקרא עצמו אפשר לבשל ולהשביח. אך את הקמח עצמו לאחר שייבש בתנור אין אפשרות להשביח עוד ולעשותו לחם. שהוא כבר יבש וצלוי, ולכך יש לדון האם יש לברך עליו אדמה או שהכל.

ולפי זה בקמח שעורים, מובן היטב מדוע מודו כו"ע שלא יברך עליו אדמה, משום שאין זה השבח שלו, שכיון שמזיק אין הייבוש מחשיב אותו כלל.

ולכך סלקא דעתך שלא יברך עליו כלל כיון שמזיק. כלומר היה מקום לומר שכיון שמצינו שאינו מברך אדמה לכו"ע, אם כן היה מקום לומר שאף שהכל לא יברך עליו.

נחלקו אמוראים בקמח חטים אם מברך שהכל או אדמה. וצ"ב במחלוקתם.

והנה בקמח שעורים לכו"ע מברך שהכל כפי שמוכח בגמ', וקשה מהו יסוד החילוק בין קמח חטים לשעורים. הרי בשניהם קיימת אותה בעיה שהשתנו מברייתם ולא הגיעו לייעודם.

עוד קשה מהו ההבדל בין קרא חייא [דלעת חיה] שלכל הדעות מברכים עליה שהכל, הרי כשם שקמח חטים אין מברכים עליה אדמה אף שלא הגיעה לייעודה, באותה מידה יש לומר שקרא חייא שלא הגיע לייעודו גם כן יברכו עליו אדמה.

עוד צ"ב מה שמבואר בגמ' שהיה מקום לומר שקמח שעורים לא יברך עליו כלל משום שקשה לקוקיאני – תולעים שבמעים. וקשה וכי האוכל בשר שמן שמזיק ללב, וכן שאר אוכלים הידועים כמזיקים לבריאות, וכי לא יברך משום כך.

ביאור הענין

קור נחלקו אם מברכים עליו בורא פרי האדמה או שהכל

הוא דבר מצד עצמו והקור אין לו שם, או שמא פרי הוא כעין פריה ורביה, דיש תועלת מן האדמה. ואין צריך "שם פרי" וההבדל בין פרי לשאינו פרי, הוא שפרי עיקר בריאתו לאכילה, מה שאין כן הקור אין עיקר בריאתו לאכילה, אלא שעל ידי תיקונו אפשר לאכלו. וכגון קליפות תפוזים שעיקר בריאתם לשמר התפוז, אלא שאפשר לטגנם ולאוכלם.

כל המיקל בארץ הלכה כמותו בחוצה לארץ

לארץ גם בדברים שהם דאורייתא אין זה מעצם המקום, אלא כביכול הוא כעין סייג לקיום המצוות בארץ. וכעין דברי הרמב"ן שקיום המצוות בחוצה לארץ הוא מדין הציבי לך ציונים. אמנם עדין צריך ביאור מדוע לגבי בית שמאי אינה משנה, הרי ודאי שבית שמאי נחשבים כשיטה חשובה בתורה. ונראה לומר שכיון שלגבי חומרא קבעו החכמים שאין להחמיר כדעת בית שמאי, וכביכול קבעו שאין מושג שנקרא לנהוג כבית שמאי, אף לקולא אין להחשיב את דעתם, למרות שדעתם ודאי נחשבת צד בתורה אף לדין.

בענין חשיבות פרי העץ לענין ברכה וערלה

האם כיון שנטפל אל הפרי, נחשב כחלק ממנו או שמא כיון שנושר מן הפרי אינו נחשב כחלק ממנו. והנה כיון שהוא מחלוקת לגבי ערלה, ומקלים בחוצה לארץ כדעת המיקל, אך לענין ברכה כתבו התוס' שמברכים עליו בורא פרי העץ, מכיון שלגבי ברכה פסקינן שהוא עץ. ויש להסתפק האם הוא משום שהוכרע שהוא עץ, או עצם זה שיש בו **צד** של עץ די בזה בכדי לברך עליו בורא פרי העץ.

בענין שומר לערלה ולטומאה והחילוק ביניהם

שומר על גבי שומר. ולגבי ערלה מקרי הנץ חלק מן הרימון ושומר על גבי שומר מהני לגבי ערלה. **קפריסין שומר לטומאה ואינו שומר לערלה** מבואר למסקנה שקפריסין אינו שומר לערלה, משום שהאבינונות אינם מתים בלא השומר. ואמנם אין זה טעות שחשבנו עד עכשיו שנקרא שומר, אלא הוא מועיל קצת. ומאידך קפריסין נחשב שומר לענין טומאה. שהרי יש בו צורך כמו שביארנו, שודאי לא טעתה הגמ' שהוא נחשב שומר. אלא יש חילוק בין שומר לענין ערלה לשומר לענין טומאה. שלענין ערלה צריך דוקא שומר שנחשב כחלק מן הפרי ממש, אך בטומאה כל דבר שיש בו צורך. שהרי המקור לשומר לטומאה מבואר בחולין ק"ח. שהוא משום שנאמר לכם לכל צרכיכם. והמקור בשומר לענין ערלה הוא מזה שנאמר את הטפל לפרי, ולכך צריך שיהיה חשוב.

בדין פלפלי יבשתא לברכה, יום כפור וערלה

כסיסה ולעיסה, שהרי האוכל קרא חייא מבואר לעיל שמברך לכו"ע, משום שיש כאן פעולת אכילה גמורה, אך האוכל עץ יבש, אין זה נחשב כפעולת אכילה אלא לעיסה בעלמא. הפולטת טעם בחיך. ולגבי ערלה שמבואר בגמ' שרצתה להקשות מדוע יש ערלה בפלפלי הרי אין זה אכילה, אף שלגבי ערלה יש איסור הנאה. אך כיון שנחשב מאכל בלשון התורה, לא יתכן שייחשב מאכל אם אין עושים בו מעשה של אכילה. כלומר דבר שאין אפשרות לעשות בו מעשה אכילה לא נחשב מאכל.

כל שיש בו מחמת המינים וכל שיש בו אורז

בתבשיל אין מברכים עליו בורא מיני מזונות. והינו שכל חשיבות האורז הוא רק בשמו. ואם כן מבואר היטב, שבמינים הזנים יש חשיבות בעצם התוכן שלהם. ובאורז שהוא מזון גרוע, ואינו זן כמו חמשת מיני דגן, אין מברכים עליו בורא מיני מזונות אלא כשהוא בעין, או כשהוא העיקר.

מבואר בעוקצין פרק ג' משנה ז' דהקור אינו נחשב פרי, ובה חלוק משאר פירות שאינם נאכלים חיים דמטמאין טמאת אוכלין אף קודם תיקונם, משום דשם פרי עליהם, והקור לא מקרי פרי. אם כן במה נחלקו לענין ברכה. ונראה שנחלקו כיצד לפרש את מה שנאמר בברכה בורא "פרי" האדמה, האם פרי

יש לעיין בגדר דבר זה. בשלמא אם בחוצה לארץ היה דרבנן מובן, אך אם בחוצה לארץ דאורייתא מדוע הלכה כמותו בחוצה לארץ. וברש"י אכן כתב שערלה בחו"ל מדברי סופרים, אך יש דעות שערלה בחוצה לארץ דאורייתא ואם כן מדוע מקילים בה כדעת המקל.

וזה מלמד אותנו יסוד גדול, שכאשר ישנה מחלוקת ופוסקים הלכה כדעת הרוב או כדעת אחד מן החכמים אין הפסק שולל את הדעה האחרת, אלא שהדעה העיקרית היא הדעה שנפסקה. שהיא פשוטה יותר או שיש עליה פחות קושיות. ולכך בחוצה לארץ שהקיום שם שונה שקיום מצוות התלויות בארץ - בחוצה

הגמ' דנה כאן לגבי קפריסין אם נחשב פרי או לא. וצריך לדון מהו יסוד השאלה. ואין לומר שנחלקו האם כל מה שגדל על העץ נחשב פרי, שאם כן מדוע לא נחלקו לגבי תמרות שיחשב כפרי.

ונראה לומר שזה ודאי שחשיבות הפרי הוא הדבר שלשמו ניטע העץ ושם העץ נקרא עליו. צלף. ויסוד הנידון הוא האם דבר הנספח אל הפרי נחשב כחלק ממנו. ובה נחלקו לגבי קפריסין

שומר לערלה לא צריך שיהא ראוי לאכילה - יש להעיר, שהנץ של הרימון שהוקבל לקפריסין העוטף את האבינונות אינו ראוי לאכילה, מזה שדנים בו לגבי טומאה שיצטרף אל הרימון כדין שומר, שמע מינה שאינו ראוי לאכילה. ואעפ"כ נוהג בו דין ערלה. כנראה לענין צביעה, שהרי קליפי רימונים צובעים בהם וערלה אסורה בהנאה. אך כיון שצריך להיחשב כחלק מן הפרי בשביל להיאסר בערלה, בעינין שיחשב כשומר.

סברות הפוכות בשומר לענין טומאה וערלה

שומר על גבי שומר בערלה וטומאה

לגבי טומאה מבואר שניץ של רימון אינו שומר משום שהוא שומר על גבי שומר. שהקליפה של הרימון היא שומר, והנץ

ראשית כל יש להניח הנחה פשוטה שמדובר שנהנה, ואף שכתב רש"י שכוסס אינו דרך אכילה, אין זה דומה לאכילה שלא כדרך המוזכרת בש"ס שבה מדובר באכילה שאין בה הנאה כמו דבר מר או חי. וכאן הנידון הוא שיש הנאה אך אין כאן חשיבות אכילה.

והנה יש לדון האם נחלקו גם לענין יום כפור או שבזה מודו כו"ע.

ונראה לומר שלגבי יום כפור הקובע הוא במעשה האכילה האם נחשב מעשה אכילה, ולכך פשיטא שלא מספיק שנהנה.

והנה רש"י כתב שפירוש המילה כוסס הינו שאין זה הדרך. אך צריך להוסיף שלא רק שאין זה הדרך אלא צורת האכילה היא

נחלקו האם כל שיש בו מחמשת המינים מברכים מזונות, או רק כשזהו תארו. ונראה ביסוד מחלוקתם, שנחלקו בגדר ברכת מזונות, האם היא כברכה על התזונה שיש במינים אלו או שהוא ברכה על מין של מזונות.

והנה מבואר בהמשך הסוגיא שדברי רב ושמואל נוגעים גם לענין אורז ודוחן. שרק חמשת המינים מברכים עליהם בורא מיני מזונות. ולכאורה מה ענין זה לזה. הרי יש כאן שאלה בפני עצמה האם האורז חשוב בכדי לברך עליו בורא מיני מזונות. ומכל מקום מבואר שזה היה פשוט לגמ', שאורז המעורב